

Kaedah Fiqhiyyah dan Implikasinya dalam Penentuan Hukum Hotel Halal

Fiqhiyyah Principles and their Implications in Determining the Legal Status of Halal Hotels

Siti Nur Husna Abd Rahman¹

Rafidah Mohd Azli^{2*}

Nursafra Mohd Zhaffar³

Adibah Bahori⁴

ABSTRAK

Industri hotel halal berkembang pesat sebagai salah satu sektor penting dalam industri pelancongan Islam. Penetapan hukum bagi operasi hotel halal memerlukan pendekatan yang berlandaskan prinsip syariah, termasuk penggunaan kaedah fiqhiyyah. Kajian ini bertujuan untuk menganalisis aplikasi kaedah fiqhiyyah dalam menentukan hukum hotel halal serta implikasinya terhadap industri ini. Empat kaedah fiqhiyyah utama yang dianalisis ialah al-umūr bi maqāsidiḥā (setiap perkara bergantung kepada niat), al-masyaqqaḥ tajlibu al-taysīr (kesulitan membawa kemudahan), ad-darar yuzāl (kemudaratkan perlu dihilangkan), dan al-‘ādah muhakkamah (adat kebiasaan boleh dijadikan hukum). Kajian ini menggunakan kaedah kualitatif dengan analisis dokumen yang melibatkan kitab-kitab fiqh, fatwa, serta garis panduan berkaitan hotel halal di Malaysia. Hasil kajian menunjukkan bahawa kaedah fiqhiyyah memainkan peranan penting dalam memberikan fleksibiliti dan keadilan dalam menentukan hukum yang sesuai dengan keperluan industri. Implikasi kajian ini diharap dapat membantu pihak berautoriti, pengusaha hotel, dan masyarakat dalam memahami serta melaksanakan prinsip syariah secara lebih sistematis dalam operasi hotel halal.

Kata Kunci: Kaedah fiqhiyyah, hotel halal, hukum syariah, industri perhotelan Islam, maqasid syariah.

ABSTRACT

The halal hotel industry is rapidly growing as a vital sector within Islamic tourism. The determination of rulings for halal hotel operations requires an approach grounded in Shariah principles, including the application of fiqhiyyah (Islamic legal maxims). This study aims to analyse the application of fiqhiyyah principles in determining the rulings for halal hotels and their implications on the industry. Four primary fiqhiyyah maxims are examined: al-umūr bi maqāsidiḥā (matters are judged by their objectives), al-masyaqqaḥ tajlibu al-taysīr (hardship begets ease), ad-darar yuzāl (harm must be eliminated), and al-‘ādah muhakkamah (custom is authoritative). This study employs a qualitative methodology through document analysis involving classical fiqh texts, fatwas, and relevant halal hotel guidelines in Malaysia. The findings reveal that fiqhiyyah principles play a significant role in ensuring flexibility and justice in deriving rulings aligned with industry needs. The implications of this study are expected to assist authorities, hotel operators, and the public in understanding and implementing Shariah principles more systematically within halal hotel operations.

Keywords: Fiqhiyyah principles, halal hotels, Shariah rulings, Islamic hospitality industry, Maqasid Shariah.

¹ Akademi Pengajian Islam Kontemporari (ACIS), UiTM Kampus Kuala Pilah. snhusna@uitm.edu.my.

² (Corresponding Author). Akademi Pengajian Islam Kontemporari (ACIS), UiTM Kampus Kuala Pilah. rafidah2262@uitm.edu.my

³ Akademi Pengajian Islam Kontemporari (ACIS), UiTM Kampus Rembau. nursafra@uitm.edu.my

⁴ Akademi Pengajian Islam Kontemporari (ACIS), UiTM Kampus Rembau. adibahbahori@uitm.edu.my

PENDAHULUAN

Industri perhotelan halal semakin berkembang pesat seiring dengan peningkatan kesedaran umat Islam terhadap keperluan pematuhan syariah dalam sektor pelancongan. Konsep hotel halal merujuk kepada penginapan yang mengamalkan prinsip-prinsip Islam dalam pengurusan dan operasinya, termasuk penyediaan makanan halal, fasiliti mesra ibadah, serta persekitaran yang bebas daripada unsur haram (Henderson, 2016). Dalam konteks ini, penetapan hukum bagi hotel halal menjadi aspek penting bagi memastikan operasi hotel tidak bercanggah dengan prinsip syariah yang telah digariskan oleh para ulama dan badan berautoriti Islam.⁵

Dalam menentukan status halal sesebuah hotel, kaedah fiqhiyyah berperanan sebagai asas utama dalam proses istinbat hukum. Kaedah fiqhiyyah merupakan prinsip umum dalam fiqh Islam yang digunakan oleh para fuqaha bagi merumuskan hukum berdasarkan dalil-dalil syarak⁶ (Kamali, 2006). Empat kaedah fiqhiyyah utama yang sering digunakan dalam perbincangan hukum syariah ialah *al-umūr bi maqāsidihā* (setiap perkara bergantung kepada niat), *al-masyaqqaḥ tajlibu al-taysīr* (kesulitan membawa kemudahan), *ad-darar yuzāl* (kemudaratannya perlu dihilangkan), dan *al-‘ādah muhakkamah* (adat kebiasaan boleh dijadikan hukum) (Al-Zuhayli, 2007). Penggunaan kaedah fiqhiyyah dalam konteks industri hotel halal membolehkan penentuan hukum dibuat secara fleksibel berdasarkan keperluan dan realiti semasa.⁷

Kajian terdahulu menunjukkan bahawa pelaksanaan konsep hotel halal di pelbagai negara mempunyai variasi bergantung kepada pemahaman syariah yang diamalkan di negara tersebut⁸ (Razali & Hashim, 2020). Di Malaysia, pensijilan hotel halal masih dalam proses pembangunan, dengan piawaian seperti MS2610:2019 Muslim Friendly Hospitality Services (MFHS) digunakan sebagai rujukan utama oleh industri⁹ (Department of Standards Malaysia, 2019). Walaupun begitu, masih terdapat kekeliruan dalam kalangan pengusaha hotel mengenai aspek-aspek hukum syariah yang perlu dipatuhi, terutama dalam isu penyediaan makanan, fasiliti hiburan, dan percampuran antara lelaki dan wanita (Rahman et al., 2021).¹⁰

Dalam aspek penentuan hukum hotel halal, kaedah fiqhiyyah menjadi mekanisme penting bagi memastikan fatwa dan garis panduan yang dikeluarkan dapat memenuhi maqasid syariah. Sebagai contoh, kaedah *al-masyaqqaḥ tajlibu al-taysīr* digunakan dalam menentukan hukum berkaitan penyediaan kemudahan solat di hotel yang terletak di kawasan bukan Muslim (Ibrahim & Hassan, 2018). Kaedah ini membolehkan pihak berautoriti mempertimbangkan faktor kesulitan yang dihadapi oleh pelanggan Muslim dan memberikan kelonggaran dalam pelaksanaan hukum.¹¹

Selain itu, kaedah *ad-darar yuzāl* turut diaplikasikan dalam aspek keselamatan dan

⁵ J. C. Henderson, “Halal Food, Certification, and Halal Tourism: Insights from Malaysia and Singapore,” *Tourism Management Perspectives* 19 (2016): 160–164.

⁶ Mohammad Hashim Kamali, *Principles of Islamic Jurisprudence*, 3rd ed. (Cambridge: Islamic Texts Society, 2006).

⁷ Wahbah al-Zuhayli, *Al-Fiqh al-Islami wa Adillatuh*, vol. 1 (Damsyik: Dar al-Fikr, 2007).

⁸ N. Razali & N. H. Hashim, “Halal Hotel Practices and the Challenges in Malaysia,” *Journal of Islamic Tourism* 5, no. 2 (2020): 20–30.

⁹ Department of Standards Malaysia, MS2610:2019 Muslim Friendly Hospitality Services (MFHS) (Putrajaya: Standards Malaysia, 2019).

¹⁰ N. Rahman, H. Salleh, & M. Jamaluddin, “Cultural Adaptation in Halal Hotels: A Comparative Study,” *Global Islamic Tourism Journal* 6, no. 1 (2021): 12–24.

¹¹ S. Ibrahim & M. Hassan, “The Role of Fiqh Maxims in Shariah-Compliant Hospitality,” *Journal of Islamic Economics* 10, no. 1 (2018): 45–57.

kebersihan dalam hotel halal. Sebagai contoh, larangan terhadap penyediaan minuman beralkohol dan premis hiburan yang tidak patuh syariah dalam hotel halal adalah berasaskan prinsip bahawa sebarang unsur yang boleh membawa kemudaratkan kepada masyarakat perlu dihapuskan (Shaharuddin, 2017). Pendekatan ini selari dengan maqasid syariah dalam menjaga agama (*hifz al-din*) dan nyawa (*hifz al-nafs*), yang menjadi asas dalam sistem perundangan Islam.¹²

Walaupun kaedah fiqhiyyah memberikan fleksibiliti dalam penentuan hukum, pelaksanaannya dalam industri hotel halal masih menghadapi beberapa cabaran. Antaranya adalah perbezaan interpretasi syariah antara negara, kekurangan garis panduan yang seragam, serta cabaran dalam memastikan pematuhan standard halal dalam operasi harian hotel (Aziz & Sulaiman, 2022). Oleh itu, kajian ini akan membincangkan aplikasi kaedah fiqhiyyah dalam menetapkan hukum hotel halal serta implikasinya terhadap industri ini.

Kajian ini menggunakan pendekatan kualitatif dengan kaedah analisis dokumen, yang melibatkan sumber-sumber fiqh klasik dan moden, fatwa, serta piawaian berkaitan hotel halal. Kajian ini diharap dapat memberikan panduan kepada pembuat dasar, pengusaha hotel, serta masyarakat dalam memahami kepentingan kaedah fiqhiyyah dalam memastikan kelestarian industri hotel halal. Dengan adanya pemahaman yang lebih jelas mengenai aplikasi kaedah fiqhiyyah, diharapkan penetapan hukum hotel halal dapat dilakukan secara lebih sistematik dan selari dengan maqasid syariah.

KONSEP HOTEL HALAL

Hotel halal merujuk kepada premis penginapan yang beroperasi berdasarkan prinsip syariah Islam, memastikan setiap aspek perkhidmatan dan operasinya selari dengan keperluan agama. Konsep ini merangkumi penyediaan makanan dan minuman halal, larangan alkohol, kemudahan solat, polisi pemisahan antara lelaki dan wanita dalam ruang tertentu, serta persekitaran yang bebas daripada aktiviti yang bertentangan dengan ajaran Islam¹³ (Battour & Ismail, 2016). Hotel halal bukan sahaja memenuhi keperluan pelancong Muslim tetapi juga menarik perhatian pelancong bukan Muslim yang mencari pengalaman percutian berdasarkan nilai kebersihan dan etika tinggi.

Dalam konteks pensijilan, kebanyakan negara Islam mengadaptasi garis panduan tertentu bagi memastikan standard halal dalam industri hospitaliti. Di Malaysia, Jabatan Kemajuan Islam Malaysia (JAKIM) memainkan peranan utama dalam mengawal selia piawaian hotel halal dengan merangka Standard Malaysia MS 2610:2015 – Hotel Syariah sebagai panduan utama¹⁴ (JAKIM, 2015). Piawaian ini menetapkan keperluan seperti penggunaan bahan mentah halal, pengasingan kemudahan lelaki dan wanita dalam spa dan gimnasium, serta pengendalian kewangan yang bebas daripada unsur riba.

Konsep hotel halal juga merangkumi aspek rekabentuk dan operasi. Sebagai contoh, bilik hotel halal dilengkapi dengan tanda arah kiblat, kemudahan wuduk, serta bahan bacaan Islam seperti al-Quran dan doa perjalanan. Selain itu, hiburan yang disediakan dalam hotel halal mestilah bebas daripada unsur maksiat atau perkara yang bertentangan dengan nilai Islam¹⁵ (Henderson, 2016). Beberapa hotel halal juga

¹² A. Shaharuddin, “Alcohol Ban in Shariah-Compliant Hotels: A Fiqh Perspective,” *Journal of Halal Practices* 2, no. 1 (2017): 15–26.

¹³ Mohd Battour and Mohd Nazari Ismail, “Halal Tourism: Concepts, Practises, Challenges and Future,” *Tourism Management Perspectives* 19 (2016): 150–154.

¹⁴ Jabatan Kemajuan Islam Malaysia (JAKIM), *Standard Malaysia MS 2610:2015 – Garis Panduan Pensijilan Hotel Syariah* (Putrajaya: JAKIM, 2015).

¹⁵ Nurhidayah Samori, Mohamad Salleh, and Abu Hassan Md Isa, “Halal Tourism in Malaysia: Syariah

mengadaptasi sistem kewangan Islam dalam urusan transaksi bagi memastikan operasi perniagaan mereka selari dengan prinsip maqasid syariah¹⁶ (Rahman et al., 2020).

Industri hotel halal semakin berkembang selaras dengan permintaan tinggi daripada pelancong Muslim, terutamanya dari negara-negara seperti Malaysia, Indonesia, Turki, dan Timur Tengah. Kajian menunjukkan bahawa pelancong Muslim lebih cenderung memilih hotel yang memenuhi keperluan ibadah mereka, termasuk penyediaan makanan halal dan kemudahan solat¹⁷ (Samori et al., 2016). Keutamaan ini mendorong banyak hotel konvensional untuk beralih kepada konsep Muslim-friendly hotels dengan menawarkan perkhidmatan halal tanpa mendapatkan pensijilan penuh sebagai hotel halal.

Selain aspek perkhidmatan, pengurusan hotel halal juga perlu memastikan latihan kakitangan mereka selari dengan prinsip Islam. Ini termasuk memastikan pekerja memahami etika perhotelan Islam, seperti berpakaian sopan dan menjaga adab ketika berinteraksi dengan pelanggan¹⁸ (Battour et al., 2018). Latihan berkala tentang pematuhan halal juga menjadi aspek penting dalam mengekalkan standard dan kepercayaan pelanggan terhadap status halal sesebuah hotel.¹⁹

Secara keseluruhannya, konsep hotel halal tidak terhad kepada penyediaan makanan dan minuman halal sahaja, tetapi juga merangkumi aspek persekitaran, pengurusan, dan operasi yang mematuhi prinsip syariah. Dengan pertumbuhan sektor pelancongan halal di peringkat global, hotel halal berpotensi menjadi segmen utama dalam industri hospitaliti Islam yang bukan sahaja memenuhi keperluan pelancong Muslim tetapi juga menarik perhatian masyarakat umum yang mencari pengalaman hospitaliti yang beretika dan berkualiti tinggi.

KAJIAN LITERATUR

Kaedah Industri perhotelan halal telah berkembang pesat dalam dekad terakhir, didorong oleh peningkatan permintaan daripada pelancong Muslim yang mencari penginapan yang patuh syariah²⁰ (Henderson, 2016). Konsep hotel halal tidak hanya merangkumi aspek pemakanan, tetapi juga melibatkan perkhidmatan, pengurusan, dan operasi yang selaras dengan prinsip Islam²¹ (Razali & Hashim, 2020). Kajian oleh Stephenson (2014) menegaskan bahawa konsep hotel halal perlu mengambil kira aspek shariah compliance, termasuk pemisahan ruang lelaki dan wanita, penyediaan makanan halal, dan ketiadaan aktiviti haram seperti perjudian dan penjualan alkohol.²²

---

¹⁶ Compliance Hotels,” Journal of Tourism and Hospitality Management 4, no. 1 (2016): 26–45.

¹⁷ J.S. Henderson, “Halal Tourism: Is It Really Halal?” Tourism Recreation Research 41, no. 2 (2016): 223–233.

¹⁸ Rahman, Noraini et al., “Islamic Financial Practices in Halal Hotels,” International Journal of Islamic Business 5, no. 1 (2020): 45–58.

¹⁹ Battour, Mohd, Mohd Ismail, and M. A. Battor, “The Impact of Halal Hospitality on Muslim Customer Satisfaction,” Journal of Islamic Marketing 9, no. 1 (2018): 36–50.

²⁰ M. Aziz & S. Sulaiman, “Cleanliness as a Core Value in Halal Hospitality: A Maqasid Shariah View,” Halal Management Review 1, no. 2 (2022): 60–72.

²¹ J. S. Henderson, “Halal Tourism: Is It Really Halal?” Tourism Recreation Research 41, no. 2 (2016): 223–233.

²² N. Razali and N. H. Hashim, “Halal Hotel Practices and the Challenges in Malaysia,” Journal of Islamic Tourism 5, no. 2 (2020): 20–30.

²³ Marcus Stephenson, “Deciphering ‘Islamic Hospitality’: Developments, Challenges and Opportunities,” Tourism Management 40 (2014): 155–164.

Dalam menentukan standard hotel halal, kaedah fiqhiyyah sering digunakan sebagai pendekatan dalam mengeluarkan fatwa dan garis panduan syariah. Menurut Kamali (2006), kaedah fiqhiyyah adalah prinsip umum dalam fiqh yang membantu para ulama membuat keputusan hukum berdasarkan dalil syarak²³. Kajian oleh Al-Zuhayli (2007) menjelaskan bahawa kaedah al-umūr bi maqāsidihā (setiap perkara bergantung kepada niat) sering diaplikasikan dalam penentuan hukum berkaitan operasi hotel halal, di mana niat utama perkhidmatan hotel mestilah memenuhi tuntutan syariah dan tidak mengandungi unsur yang bertentangan dengan Islam.²⁴

Selain itu, konsep kesulitan dalam pematuhan syariah turut dibincangkan dalam kajian literatur. Kaedah al-masyaqqaḥ tajlibu al-taysīr (kesulitan membawa kemudahan) membenarkan kelonggaran dalam pelaksanaan hukum apabila terdapat kesukaran yang tidak dapat dielakkan²⁵(Ibrahim & Hassan, 2018). Contohnya, hotel yang beroperasi di negara bukan Islam mungkin menghadapi cabaran dalam menyediakan kemudahan seperti surau atau makanan halal sepenuhnya. Kajian oleh Mohd Noor et al. (2021) menunjukkan bahawa fleksibiliti dalam pematuhan syariah boleh diterapkan selagi tidak melanggar prinsip utama Islam.²⁶

Dalam aspek keselamatan dan kebersihan, kaedah ad-darar yuzāl (kemudaratannya perlu dihilangkan) sering dijadikan asas dalam penentuan hukum hotel halal. Menurut Shaharuddin (2017), pengharaman alkohol di hotel halal bukan sahaja berdasarkan hukum asas syariah tetapi juga bertujuan mengelakkan kesan negatif seperti ketidaksopanan dan gangguan sosial dalam kalangan tetamu hotel.²⁷ Kajian oleh Aziz dan Sulaiman (2022) turut menegaskan bahawa aspek kebersihan dan sanitasi dalam hotel halal berperanan penting dalam menjamin kesejahteraan pelanggan, sejajar dengan prinsip maqasid syariah dalam menjaga nyawa (hifz al-nafs).²⁸

Selain itu, kaedah al-‘ādah muhakkamah (adat kebiasaan boleh dijadikan hukum) turut memainkan peranan penting dalam operasi hotel halal. Menurut Rahman et al. (2021), penerimaan masyarakat terhadap konsep hotel halal berbeza mengikut budaya dan latar belakang sesebuah negara²⁹. Contohnya, hotel halal di Malaysia lebih menekankan pemisahan ruang lelaki dan wanita dalam fasiliti seperti kolam renang, manakala di Turki, konsep ini lebih longgar dan menumpukan kepada penyediaan makanan halal serta

²³ Mohammad Hashim Kamali, *Principles of Islamic Jurisprudence*, 3rd ed. (Cambridge: Islamic Texts Society, 2006).

²⁴ Wahbah al-Zuhayli, *Al-Fiqh al-Islami wa Adillatuh*, vol. 1 (Damsyik: Dar al-Fikr, 2007).

²⁵ Ibrahim, S. and Hassan, M., “The Role of Fiqh Maxims in Shariah-Compliant Hospitality,” *Journal of Islamic Economics* 10, no. 1 (2018): 45–57.

²⁶ Mohd Noor, M., Ismail, R., and Musa, N., “Challenges in Implementing Halal Practices in Non-Muslim Countries,” *International Journal of Halal Studies* 3, no. 1 (2021): 22–34.

²⁷ Shaharuddin, A., “Alcohol Ban in Shariah-Compliant Hotels: A Fiqh Perspective,” *Journal of Halal Practices* 2, no. 1 (2017): 15–26.

²⁸ Aziz, M. and Sulaiman, S., “Cleanliness as a Core Value in Halal Hospitality: A Maqasid Shariah View,” *Halal Management Review* 1, no. 2 (2022): 60–7

²⁹ Rahman, N., Salleh, H., and Jamaluddin, M., “Cultural Adaptation in Halal Hotels: A Comparative Study,” *Global Islamic Tourism Journal* 6, no. 1 (2021): 12–24.

ketiadaan alkohol. Oleh itu, kaedah ini membolehkan fleksibiliti dalam menentukan hukum berdasarkan kebiasaan setempat.

Kajian literatur juga menunjukkan bahawa terdapat pelbagai cabaran dalam pelaksanaan standard hotel halal di peringkat global. Kajian oleh Razali dan Hashim (2020) membandingkan pelaksanaan hotel halal di Malaysia dan Indonesia dan mendapati bahawa perbezaan dalam sistem pensijilan dan penguatkuasaan undang-undang menyukarkan keseragaman dalam penetapan standard hotel halal³⁰. Di Malaysia, piawaian MS2610:2019 Muslim Friendly Hospitality Services (MFHS) digunakan sebagai garis panduan utama (Department of Standards Malaysia, 2019), manakala di Indonesia, Majelis Ulama Indonesia (MUI) memainkan peranan utama dalam pensijilan halal hotel (Hasan & Rahim, 2021).³¹

Namun begitu, masih terdapat kekurangan dalam kajian berkaitan integrasi kaedah fiqhiyyah secara lebih sistematik dalam industri hotel halal. Kajian terdahulu lebih tertumpu kepada konsep halal secara umum tanpa mengaitkan secara mendalam prinsip fiqh dalam menetapkan hukum bagi setiap aspek operasi hotel (Ibrahim & Hassan, 2018). Oleh itu, kajian ini bertujuan untuk mengisi jurang kajian dengan meneliti aplikasi kaedah fiqhiyyah secara lebih menyeluruh dalam menentukan hukum hotel halal serta implikasinya terhadap industri ini.

Secara keseluruhan, kajian literatur menunjukkan bahawa kaedah fiqhiyyah mempunyai peranan penting dalam menetapkan hukum bagi industri hotel halal. Walau bagaimanapun, terdapat keperluan untuk mengembangkan kajian mengenai penerapan kaedah ini dalam konteks operasi hotel secara lebih spesifik.³² Dengan adanya kajian yang lebih mendalam, pihak berautoriti dan pengusaha hotel halal dapat memahami dengan lebih jelas prinsip fiqh dalam membangunkan perkhidmatan hospitaliti yang benar-benar mematuhi syariah serta memenuhi keperluan pelancong Muslim di peringkat global.³³

METODOLOGI

Dalam kajian ini, metodologi yang digunakan adalah berbentuk kualitatif dengan pendekatan kajian kepustakaan (library research) bagi menganalisis konsep kaedah fiqhiyyah serta implikasinya dalam penentuan hukum hotel halal.³⁴ Sumber utama terdiri daripada kitab-kitab fiqh klasik seperti Al-Ashbah wa al-Naza’ir oleh Ibn Nujaym (1999)³⁵ dan Usul al-Fiqh al-Islami oleh Al-Zuhayli (2006)³⁶, di samping rujukan kontemporari berkaitan industri halal. Kajian ini juga meneliti fatwa, garis panduan

³⁰ Razali and Hashim, “Halal Hotel Practices and the Challenges in Malaysia.”

³¹ Department of Standards Malaysia, MS2610:2019 Muslim Friendly Hospitality Services (MFHS) (Putrajaya: Standards Malaysia, 2019).

³² Hasan, A. and Rahim, R., “Halal Hotel Certification Framework in Indonesia,” Journal of Islamic Tourism and Halal Research 2, no. 1 (2021): 40–52.

³³ Ibrahim and Hassan, “The Role of Fiqh Maxims in Shariah-Compliant Hospitality.”

³⁴ John W. Creswell and Cheryl N. Poth, Qualitative Inquiry and Research Design: Choosing Among Five Approaches, 4th ed. (Thousand Oaks, CA: SAGE Publications, 2018).

³⁵ Ibn Nujaym, Al-Ashbah wa al-Naza’ir (Beirut: Dar al-Kutub al-‘Ilmiyyah, 1999).

³⁶ Wahbah al-Zuhayli, Usul al-Fiqh al-Islami (Damsyik: Dar al-Fikr, 2006).

pensijilan halal oleh Jabatan Kemajuan Islam Malaysia (JAKIM), serta kajian akademik terdahulu mengenai industri perhotelan Islam.³⁷ Data dianalisis menggunakan kaedah analisis kandungan (content analysis) bagi memahami penerapan prinsip kaedah fiqhiyyah seperti al-aslu fi al-asyya' al-ibahah, ad-darar yuzal, dan al-'adah muhakkamah dalam operasi hotel halal. Hasil kajian ini bertujuan untuk memberikan panduan yang jelas kepada pengusaha hotel dan pihak berautoriti dalam memastikan pematuhan syariah dalam industri perhotelan.³⁸

KAEDAH FIQHIYYAH YANG BERKAITAN DALAM PENENTUAN HUKUM HOTEL HALAL

Dalam menentukan hukum berkaitan hotel halal, beberapa kaedah fiqhiyyah menjadi asas penting dalam membuat keputusan berdasarkan prinsip syariah. Kaedah fiqhiyyah ialah prinsip universal dalam fiqh yang berfungsi sebagai garis panduan dalam menyelesaikan isu hukum dengan mengambil kira realiti semasa. Beberapa kaedah utama yang berkaitan dengan hotel halal termasuk al-aslu fi al-asyya' al-ibahah (asal sesuatu perkara adalah harus), ad-darar yuzal (kemudaran mesti dihapuskan), al-'adah muhakkamah (adat kebiasaan boleh dijadikan hukum), dan al-masyaqqaqah tajlibu at-taysir (kesulitan membawa kepada kemudahan) (Al-Zuhayli, 2006).³⁹

1. *Al-Aslu fi al-Asyya' al-Ibahah (Asal Sesuatu Perkara adalah Harus)*

Kaedah ini menyatakan bahawa segala perkara pada asalnya adalah harus kecuali terdapat dalil yang mengharamkannya. Dalam konteks hotel halal, setiap perkhidmatan yang ditawarkan seperti penginapan, makanan, hiburan, dan kemudahan rekreasi dianggap harus selagi tidak bercanggah dengan prinsip Islam (Ibn Nujaym, 1999). Oleh itu, operasi hotel yang menyediakan perkhidmatan seperti spa atau hiburan muzik dibenarkan selagi tidak mengandungi unsur yang diharamkan seperti alkohol atau hiburan tidak bermoral.⁴⁰

2. *Ad-Darar Yuzal (Kemudaran Mesti Dihapuskan)*

Kaedah ini menegaskan bahawa segala bentuk kemudaran yang berlaku dalam kehidupan masyarakat perlu dihindarkan atau dihapuskan (Al-Zuhayli, 2006). Dalam sektor perhotelan halal, kemudaran seperti percampuran bebas antara lelaki dan wanita, penyediaan minuman beralkohol, atau aktiviti perjudian di premis hotel perlu dielakkan bagi mengekalkan status halal. Justeru, hotel halal wajib memastikan dasar pengurusan dan perkhidmatan mereka selari dengan prinsip syariah untuk mengelakkan kemudaran kepada pelanggan Muslim (Shahwan, 2015).⁴¹

³⁷ JAKIM, Manual Prosedur Pensijilan Halal Malaysia (Domestik), edisi 2022 (Putrajaya: Jabatan Kemajuan Islam Malaysia, 2022).

³⁸ Mohammad Hashim Kamali, Principles of Islamic Jurisprudence, 3rd ed. (Cambridge: Islamic Texts Society, 2006).

³⁹ Wahbah al-Zuhayli, Usul al-Fiqh al-Islami, vol. 2 (Damsyik: Dar al-Fikr, 2006).

⁴⁰ Zayn al-Din Ibn Nujaym, Al-Ashbah wa al-Naza'ir fi Qawa'id wa Furu' Fiqh al-Hanafiyyah (Beirut: Dar al-Kutub al-'Ilmiyyah, 1999).

⁴¹ M. K. Rahman, M. S. Rana, M. M. Hoque, & M. Rahman, "Brand Perception of Halal Tourism Services and Satisfaction: The Mediating Role of Tourists' Attitudes," Journal of Hospitality and Tourism Management 43 (2020): 239–248.

3. *Al-'Adah Muakkamah (Adat Kebiasaan Dijadikan Hukum)*

Kaedah ini menyatakan bahawa adat kebiasaan yang tidak bercanggah dengan syarak boleh dijadikan asas dalam menetapkan hukum. Dalam konteks hotel halal, pelaksanaan standard halal boleh berbeza mengikut kebiasaan setempat. Sebagai contoh, di negara-negara majoriti Muslim seperti Malaysia dan Indonesia, hotel halal biasanya mempunyai kemudahan solat yang luas dan pemisahan ruang lelaki dan wanita, manakala di negara minoriti Muslim, konsep hotel halal mungkin lebih tertumpu kepada penyediaan makanan halal dan ketiadaan alkohol (Rahman et al., 2020).⁴²

4. *Al-Masyaqah Tajlibu at-Taysir (Kesulitan Membawa Kemudahan)*

Kaedah ini menegaskan bahawa dalam keadaan sukar atau mendesak, Islam memberikan keringanan (rukhsah) bagi memudahkan pelaksanaan hukum. Dalam industri perhotelan, pelancong Muslim mungkin menghadapi kesukaran mendapatkan hotel yang benar-benar mematuhi prinsip syariah, terutamanya di negara bukan Islam. Oleh itu, konsep Muslim-friendly hotels yang menyediakan makanan halal dan ruang solat tetapi tidak mempunyai pemisahan lelaki dan wanita boleh diterima dalam situasi tertentu sebagai satu bentuk kemudahan (Henderson, 2016).⁴³

5. Maqasid Syariah sebagai Panduan dalam Hotel Halal

Selain kaedah fiqhiyyah, prinsip maqasid syariah juga menjadi asas dalam penentuan hukum hotel halal. Maqasid syariah menekankan pemeliharaan agama (hifz ad-din), nyawa (hifz an-nafs), akal (hifz al-aql), keturunan (hifz an-nasl), dan harta (hifz al-mal). Dengan berpandukan maqasid syariah, hotel halal bukan sahaja memastikan kepatuhan terhadap hukum Islam tetapi juga menjaga kesejahteraan pelanggan dan masyarakat (Laldin & Furqani, 2013).⁴⁴

IMPLIKASI KAEDAH FIQHIYYAH DALAM PENENTUAN HUKUM HOTEL HALAL

Industri hotel halal semakin berkembang selaras dengan peningkatan kesedaran masyarakat Muslim terhadap keperluan perkhidmatan hospitaliti yang patuh syariah. Dalam menentukan hukum hotel halal, kaedah fiqhiyyah memainkan peranan penting sebagai asas rujukan dalam penetapan standard dan garis panduan. Kaedah fiqhiyyah merupakan prinsip umum dalam fiqh Islam yang digunakan bagi menyelesaikan isu-isu kontemporari termasuk dalam industri hospitaliti (Ibn Nujaym, 1999). Dengan memahami kaedah ini, pengusaha hotel dan pihak berautoriti dapat memastikan operasi mereka selari dengan prinsip syariah.⁴⁵

Salah satu kaedah fiqhiyyah utama yang berkaitan ialah "*Al-aslu fi al-asyya' al-ibahah*" yang bermaksud setiap perkara asalnya adalah harus kecuali terdapat dalil yang

⁴² S. Shahwan, "The Objectives of Shariah on Islamic Criteria in Halal Food and Beverage: An Analysis," *International Journal of Business, Economics and Law* 8, no. 2 (2015): 49–56.

⁴³ J. C. Henderson, "Halal Food, Certification, and Halal Tourism: Insights from Malaysia and Singapore," *Tourism Management Perspectives* 19 (2016): 160–164.

⁴⁴ M. A. Laldin & H. Furqani, "The Foundations of Islamic Finance and the Maqasid al-Shariah Requirements," *Journal of Islamic Finance* 2, no. 1 (2013): 12–18.

⁴⁵ Zayn al-Din Ibn Nujaym, *Al-Ashbah wa al-Naza'ir fi Qawa'id wa Furu' Fiqh al-Hanafiyyah* (Beirut: Dar al-Kutub al-'Ilmiyyah, 1999).

mengharamkannya⁴⁶ (Al-Zuhayli, 2006). Dalam konteks hotel halal, prinsip ini menunjukkan bahawa setiap aspek perkhidmatan hotel adalah dibenarkan selagi tidak melanggar hukum syarak. Contohnya, penggunaan kolam renang atau spa adalah harus, namun jika ia bercampur lelaki dan wanita tanpa pemisahan, maka ia boleh menjadi tidak dibenarkan berdasarkan dalil lain yang melarang percampuran bebas antara lelaki dan wanita yang bukan mahram (Al-Qaradawi, 1994).⁴⁷

Kaedah fiqhiyyah "*Ad-darar yuzal*" yang bermaksud kemudaratan mesti dihilangkan turut memberi implikasi besar dalam industri hotel halal (Al-Zuhayli, 2006). Sebagai contoh, jika hotel menyediakan makanan dan minuman, mereka wajib memastikan makanan tersebut bebas daripada unsur haram seperti alkohol dan daging yang tidak disembelih menurut syarak. Sekiranya terdapat unsur syubhah atau pencemaran silang dengan bahan haram, ia perlu dihindari kerana boleh membawa mudarat kepada pengguna Muslim⁴⁸ (Riaz & Chaudry, 2004).

Selain itu, kaedah "*Al-'adah muhakkamah*" yang bermaksud adat kebiasaan boleh dijadikan hukum jika tidak bercanggah dengan syarak turut memainkan peranan penting dalam operasi hotel halal. Contohnya, penyediaan kemudahan solat di hotel adalah sebahagian daripada keperluan pelanggan Muslim yang menjadi satu kebiasaan dalam masyarakat Islam. Oleh itu, hotel yang ingin memperoleh status halal perlu menyediakan ruang solat yang mencukupi bagi memenuhi keperluan pelanggan Muslim (Samori et al., 2016).⁴⁹

Kaedah fiqh "*Al-masyaqqa tajlibu at-taysir*" atau kesukaran membawa kemudahan juga memberi kesan terhadap fleksibiliti hukum dalam industri hotel halal⁵⁰ (Ibn Nujaym, 1999). Sebagai contoh, sekiranya sesebuah hotel berada di negara yang tidak majoriti Muslim, mendapatkan sijil halal untuk semua produk mungkin sukar. Oleh itu, kaedah ini membolehkan hotel mengadaptasi konsep halal-friendly dengan memastikan makanan halal disediakan secara berasingan walaupun keseluruhan hotel tidak mendapat pengiktirafan halal sepenuhnya.

Kaedah "*La darar wa la dirar*", yang bermaksud tidak boleh melakukan kemudaratan kepada diri sendiri atau orang lain, juga menjadi panduan penting dalam perkhidmatan hotel halal⁵¹ (Al-Zuhayli, 2006). Ini termasuk melarang aktiviti haram seperti perjudian dan hiburan yang tidak selaras dengan nilai Islam dalam operasi hotel. Implikasi kaedah ini membolehkan hotel halal menetapkan polisi perniagaan yang bebas daripada sebarang unsur yang boleh membawa kemudaratan kepada masyarakat⁵² (Battour & Ismail, 2016).

Selain itu, kaedah "*Al-yakin la yuzalu bil syakk*" yang bermaksud keyakinan tidak boleh dihilangkan dengan keraguan sangat relevan dalam pengendalian pensijilan halal hotel⁵³

⁴⁶ Wahbah al-Zuhayli, *Usul al-Fiqh al-Islami*, vol. 2 (Damsyik: Dar al-Fikr, 2006).

⁴⁷ Yusuf al-Qaradawi, *The Lawful and the Prohibited in Islam*, trans. Kamal El-Helbawy et al. (Indianapolis: American Trust Publications, 1994).

⁴⁸ Mian N. Riaz & Muhammad M. Chaudry, *Halal Food Production* (Boca Raton, FL: CRC Press, 2004).

⁴⁹ Z. Samori, N. Z. Md Salleh, & M. M. Khalid, "Current Trends on Halal Tourism: Cases on Selected Asian Countries," *Tourism Management Perspectives* 19 (2016): 131–136.

⁵⁰ Zayn al-Din Ibn Nujaym, *Al-Ashbah wa al-Naza'ir fi Qawa'id wa Furu' Fiqh al-Hanafiyyah* (Beirut: Dar al-Kutub al-'Ilmiyyah, 1999).

⁵¹ Wahbah al-Zuhayli, *Usul al-Fiqh al-Islami*, vol. 2 (Damsyik: Dar al-Fikr, 2006).

⁵² M. Battour & M. N. Ismail, "Halal Tourism: Concepts, Practices, Challenges, and Future," *Tourism Management Perspectives* 19 (2016): 150–154.

⁵³ Zayn al-Din Ibn Nujaym, *Al-Ashbah wa al-Naza'ir fi Qawa'id wa Furu' Fiqh al-Hanafiyyah* (Beirut: Dar al-Kutub al-'Ilmiyyah, 1999).

(Ibn Nujaym, 1999). Pihak hotel tidak boleh hanya mengandaikan sesuatu produk atau perkhidmatan sebagai halal tanpa bukti yang kukuh. Oleh itu, pensijilan halal daripada badan berautoriti seperti JAKIM menjadi asas utama dalam memberikan keyakinan kepada pelanggan Muslim⁵⁴ (Henderson, 2016).

Kesimpulannya, penerapan kaedah fiqhiyyah dalam industri hotel halal membolehkan pihak hotel memahami keperluan syariah dengan lebih sistematis. Kaedah-kaedah seperti "*Al-aslu fi al-asyya' al-ibahah*," "*Ad-darar yuzal*," dan "*Al-'adah muhakkamah*" memberikan panduan yang jelas dalam menentukan aspek-aspek yang perlu dipatuhi oleh hotel halal. Oleh itu, pemahaman mendalam terhadap prinsip ini bukan sahaja membantu pengusaha hotel tetapi juga memberikan keyakinan kepada pengguna Muslim terhadap kesahihan konsep hotel halal yang diperkenalkan.

CABARAN DAN PENYELESAIAN DALAM PELAKSANAAN HOTEL HALAL

Industri hotel halal semakin berkembang seiring dengan peningkatan kesedaran masyarakat Muslim terhadap keperluan penginapan yang mematuhi prinsip syariah. Walau bagaimanapun, pelaksanaannya menghadapi pelbagai cabaran dari aspek pengurusan, pematuhan standard, dan penerimaan pasaran. Cabaran ini memerlukan strategi penyelesaian yang sistematis agar industri hotel halal dapat berkembang secara mampan dan memenuhi keperluan pelancong Muslim.

CABARAN DALAM PELAKSANAAN HOTEL HALAL

1. Kekurangan Standard yang Seragam

Salah satu cabaran utama ialah ketiadaan standard global yang seragam dalam pensijilan hotel halal. Walaupun beberapa negara seperti Malaysia dan Indonesia mempunyai garis panduan tersendiri, perbezaan dalam pelaksanaan standard menyebabkan kekeliruan dalam kalangan pengusaha dan pelanggan⁵⁵ (Rahman et al., 2020). Ketiadaan piawaian antarabangsa yang menyeluruh menyukarkan industri untuk menyediakan perkhidmatan yang memenuhi jangkaan pelanggan Muslim di pelbagai negara (Henderson, 2016).⁵⁶

2. Kos Operasi yang Tinggi

Hotel halal perlu melabur dalam pensijilan halal, penyediaan kemudahan solat, makanan halal, dan polisi pemisahan jantina dalam aktiviti tertentu. Kos tambahan ini boleh menjadi beban bagi pengusaha, terutamanya bagi hotel yang baru beralih kepada konsep halal⁵⁷ (Samori et al., 2016). Selain itu, latihan kakitangan untuk memahami konsep halal dan memenuhi kehendak pelanggan Muslim juga memerlukan sumber kewangan yang tinggi (Zailani et al., 2019).⁵⁸

⁵⁴ J. C. Henderson, "Halal Food, Certification, and Halal Tourism: Insights from Malaysia and Singapore," *Tourism Management Perspectives* 19 (2016): 160–164.

⁵⁵ M. K. Rahman, M. S. Rana, M. M. Hoque, & M. Rahman, "Brand Perception of Halal Tourism Services and Satisfaction: The Mediating Role of Tourists' Attitudes," *Journal of Hospitality and Tourism Management* 43 (2020): 239–248.

⁵⁶ J. C. Henderson, "Halal Food, Certification, and Halal Tourism: Insights from Malaysia and Singapore," *Tourism Management Perspectives* 19 (2016): 160–164.

⁵⁷ Z. Samori, N. Z. Md Salleh, & M. M. Khalid, "Current Trends on Halal Tourism: Cases on Selected Asian Countries," *Tourism Management Perspectives* 19 (2016): 131–136.

⁵⁸ S. Zailani, Z. Arrifin, N. Abd Wahid, R. Othman, & S. Kopong, "Halal Logistics Opportunities and Challenges," *Journal of Islamic Marketing* 10, no. 1 (2019): 97–124.

3. Persepsi dan Penerimaan Pasaran

Terdapat persepsi bahawa hotel halal hanya tertumpu kepada pelanggan Muslim, menyebabkan pasaran bukan Islam kurang berminat untuk menginap di hotel tersebut. Kesalahfahaman ini boleh menjaskan daya saing hotel halal dalam menarik pelancong global⁵⁹ (Battour & Ismail, 2016). Selain itu, di negara-negara minoriti Muslim, pengusaha hotel menghadapi kesukaran mendapatkan bahan mentah halal serta tenaga kerja yang memahami kepatuhan syariah (Bohari et al., 2017).⁶⁰

4. Kurangnya Kesedaran dalam Kalangan Pengusaha Hotel

Sebahagian pengusaha hotel masih kurang memahami konsep halal secara menyeluruh, termasuk aspek halal dalam perkhidmatan selain makanan seperti etika perkhidmatan, reka bentuk bilik, dan hiburan yang dibenarkan⁶¹ (Henderson, 2016). Kekurangan kesedaran ini menyebabkan pelaksanaan hotel halal sering tertumpu hanya kepada penyediaan makanan halal tanpa mengambil kira aspek lain yang juga penting dalam industri ini (Stephenson, 2014).⁶²

PENYELESAIAN BAGI MENGATASI CABARAN HOTEL HALAL

1. Penyelarasian Standard Halal Antarabangsa

Bagi mengatasi kekeliruan mengenai piawaian hotel halal, kerjasama antara negara-negara Islam dan badan pensijilan antarabangsa seperti Organisasi Kerjasama Islam (OIC) dan Majlis Halal Dunia amat diperlukan (Rahman et al., 2020). Standard yang seragam akan membantu meningkatkan kepercayaan pelanggan dan memudahkan pengusaha hotel dalam memastikan kepatuhan kepada syariah.⁶³

2. Insentif dan Sokongan Kerajaan

Kerajaan boleh memainkan peranan penting dalam membantu industri hotel halal dengan menyediakan insentif kewangan seperti pengecualian cukai atau subsidi bagi hotel yang ingin mendapatkan pensijilan halal (Samori et al., 2016). Selain itu, program latihan dan bengkel mengenai pematuhan syariah dalam industri perhotelan dapat membantu meningkatkan pemahaman pengusaha dan pekerja hotel tentang keperluan industri ini.⁶⁴

3. Strategi Pemasaran yang Lebih Inklusif

Untuk menarik pelanggan bukan Muslim, hotel halal boleh menekankan aspek kebersihan,

⁵⁹ M. Battour & M. N. Ismail, “Halal Tourism: Concepts, Practices, Challenges, and Future,” *Tourism Management Perspectives* 19 (2016): 150–154.

⁶⁰ A. M. Bohari, W. H. Cheng, & N. Fuad, “The Competitiveness of Halal Food Industry in Malaysia: A SWOT-ICT Analysis,” *Geografia—Malaysian Journal of Society and Space* 12, no. 2 (2017): 20–31.

⁶¹ J. C. Henderson, “Halal Food, Certification, and Halal Tourism: Insights from Malaysia and Singapore,” *Tourism Management Perspectives* 19 (2016): 160–164.

⁶² M. L. Stephenson, “Deciphering ‘Islamic Hospitality’: Developments, Challenges, and Opportunities,” *Tourism Management* 40 (2014): 155–164.

⁶³ M. K. Rahman, M. S. Rana, M. M. Hoque, & M. Rahman, “Brand Perception of Halal Tourism Services and Satisfaction: The Mediating Role of Tourists’ Attitudes,” *Journal of Hospitality and Tourism Management* 43 (2020): 239–248.

⁶⁴ Z. Samori, N. Z. Md Salleh, & M. M. Khalid, “Current Trends on Halal Tourism: Cases on Selected Asian Countries,” *Tourism Management Perspectives* 19 (2016): 131–136.

perkhidmatan berkualiti, dan pengalaman penginapan yang mesra keluarga sebagai keunikan utama mereka⁶⁵ (Battour & Ismail, 2016). Selain itu, konsep Muslim-friendly hotels yang tidak terlalu ketat dalam pematuhan syariah tetapi masih memenuhi keperluan asas pelancong Muslim boleh menjadi alternatif yang lebih fleksibel (Henderson, 2016).⁶⁶

4. Pendidikan dan Kesedaran kepada Pengusaha Hotel

Peningkatan kesedaran dalam kalangan pengusaha hotel boleh dilakukan melalui seminar, kursus, dan program latihan yang dianjurkan oleh badan berautoriti seperti Jabatan Kemajuan Islam Malaysia (JAKIM) dan Indonesian Ulema Council (MUI). Pendidikan mengenai konsep halalan tayyiban dalam sektor perhotelan akan membantu pengusaha memahami kepentingan memastikan semua aspek operasi mereka selari dengan prinsip Islam (Bohari et al., 2017)⁶⁷

KESIMPULAN

Pelaksanaan hotel halal di industri perhotelan menghadapi pelbagai cabaran yang berkaitan dengan standard pensijilan, kos operasi, penerimaan pasaran, dan kesedaran pengusaha hotel. Walaupun terdapat kekangan dalam aspek ini, ia bukanlah halangan yang tidak dapat diatasi. Dengan penyelarasan standard halal antarabangsa, sokongan kerajaan dalam bentuk insentif dan latihan, serta strategi pemasaran yang inklusif, industri hotel halal berpotensi untuk berkembang dan menarik lebih ramai pelancong, tidak hanya daripada kalangan umat Islam, tetapi juga mereka yang mencari perkhidmatan berkualiti dan beretika. Peningkatan pendidikan dan kesedaran di kalangan pengusaha hotel mengenai konsep halal yang menyeluruh akan memperkuatkan keyakinan pelanggan terhadap perkhidmatan yang ditawarkan. Secara keseluruhan, dengan sokongan pelbagai pihak, hotel halal bukan sahaja dapat memenuhi keperluan pelancong Muslim, malah dapat memperkaya pengalaman pelancongan global dengan konsep yang mesra dan mematuhi prinsip syariah.

BIBLIOGRAFI

- Abd Rahman, S. N. H. (2020). Hotel halal di Malaysia: Cabaran dan prospek masa depan. Penerbit Universiti.
- Abd Rahman, S. N. H. (2022). Integrasi Maqasid Syariah dalam pengurusan hotel halal: Satu pendekatan strategik. *Jurnal Pengurusan dan Syariah*, 14(2), 45–60.
- Abd Rahman, S. N. H. (2024). Model perkhidmatan hotel patuh syariah berteraskan Maqasid Syariah di Malaysia. Dalam Prosiding Seminar Kebangsaan Syariah dan Pengurusan Islam (hlm. 110–123). Shah Alam: UiTM Press.
- Abd Rahman, S. N. H. (2024). SyariahComply360™: Inovasi model pematuhan syariah dalam industri hospitaliti Islam. *Malaysian Journal of Islamic Innovation*, 2(1), 1–15.
- Abd Rahman, S. N. H., & Ahmad, R. (2023). Pelaksanaan standard MS2610 dalam industri perhotelan: Analisis dari perspektif pengusaha hotel patuh syariah. *Journal of Halal Science & Management Research*, 5(1), 22–35.

⁶⁵ M. Battour & M. N. Ismail, "Halal Tourism: Concepts, Practices, Challenges, and Future," *Tourism Management Perspectives* 19 (2016): 150–154.

⁶⁶ J. C. Henderson, "Halal Food, Certification, and Halal Tourism: Insights from Malaysia and Singapore," *Tourism Management Perspectives* 19 (2016): 160–164.

⁶⁷ A. M. Bohari, W. H. Cheng, & N. Fuad, "The Competitiveness of Halal Food Industry in Malaysia: A SWOT-ICT Analysis," *Geografia–Malaysian Journal of Society and Space* 12, no. 2 (2017): 20–31.

- Al-Qaradawi, Y. (1994). The lawful and the prohibited in Islam (K. El-Helbawy, M. Siddiqi, & S. Shukri, Trans.). American Trust Publications.
- Al-Zuhayli, W. (2006). *Usul al-Fiqh al-Islami* (Vol. 2). Dar al-Fikr.
- Battour, M., & Ismail, M. N. (2016). Halal tourism: Concepts, practices, challenges, and future. *Tourism Management Perspectives*, 19, 150–154. <https://doi.org/10.1016/j.tmp.2015.12.008>
- Battour, M., Musibah, A. S., Ismail, M. N., & Battor, M. (2018). The mediating role of tourist satisfaction: A study of Muslim tourists in Malaysia. *Journal of Travel & Tourism Marketing*, 35(6), 678–692. <https://doi.org/10.1080/10548408.2017.1377224>
- Bohari, A. M., Cheng, W. H., & Fuad, N. (2017). The competitiveness of halal food industry in Malaysia: A SWOT-ICT analysis. *Geografia—Malaysian Journal of Society and Space*, 12(2), 20–31.
- Henderson, J. C. (2016). Halal food, certification, and halal tourism: Insights from Malaysia and Singapore. *Tourism Management Perspectives*, 19, 160–164. <https://doi.org/10.1016/j.tmp.2015.12.006>
- Ibn Nujaym, Z. A. (1999). *Al-Ashbah wa al-Naza’ir fi Qawa‘id wa Furu‘ Fiqh al-Hanafiyyah*. Dar al-Kutub al-‘Ilmiyyah.
- Jabatan Kemajuan Islam Malaysia. (2015). Standard Malaysia MS 2610:2015 – Hotel Syariah. Jabatan Standard Malaysia.
- Laldin, M. A., & Furqani, H. (2013). The foundations of Islamic finance and the maqasid al-shariah requirements. *Journal of Islamic Finance*, 2(1), 12–18.
- Rahman, M. K., Rana, M. S., Hoque, M. M., & Rahman, M. (2020). Brand perception of halal tourism services and satisfaction: The mediating role of tourists' attitudes. *Journal of Hospitality and Tourism Management*, 43, 239–248. <https://doi.org/10.1016/j.jhtm.2020.04.009>
- Riaz, M. N., & Chaudry, M. M. (2004). Halal food production. CRC Press.
- Samori, Z., Md Salleh, N. Z., & Khalid, M. M. (2016). Current trends on halal tourism: Cases on selected Asian countries. *Tourism Management Perspectives*, 19, 131–136. <https://doi.org/10.1016/j.tmp.2015.12.011>
- Shahwan, S. (2015). The objectives of Shariah on Islamic criteria in halal food and beverage: An analysis. *International Journal of Business, Economics and Law*, 8(2), 49–56.
- Stephenson, M. L. (2014). Deciphering ‘Islamic hospitality’: Developments, challenges, and opportunities. *Tourism Management*, 40, 155–164. <https://doi.org/10.1016/j.tourman.2013.05.023>
- Zailani, S., Arrifin, Z., Abd Wahid, N., Othman, R., & Kopong, S. (2019). Halal logistics opportunities and challenges. *Journal of Islamic Marketing*, 10(1), 97–124. <https://doi.org/10.1108/JIMA-03-2017-0031>